

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1992

VILNIUS 1994

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1992

VILNIUS 1994

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1992

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1992 metai

VILNIUS . MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA 1994

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija:

V. MERKYS (pirm.), A. TYLA (pirm. pavaduotojas), A. EIDINTAS, V. KAZAKEVIČIUS,
V. MILIUS, L. MULEVICIUS I, G. RUDIS, R. STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Redakcijos adresas:
T. Kosciuskos 30, 2600 Vilnius

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

ISTORIJOS TERMINIJA

Sio skyriaus konsultantas
filol. m. kand. Kazys Gaivenis

KAIP REIKĖTŲ VERSTI I LIETUVOS STATUTO ŽODĮ „шия“

I Lietuvos statute apie „kaklą“ (шия) kalbama tais atvejais, kuriuos apibendrintai galime pavadinti teisinio asmens sunaikinimu. Taip nusakoma mirties bausmė (VII.1¹, VII.29² straipsniuose) arba asmens perdavimas kito asmens valiai (VI.11 straipsnyje³). Lotyniškoje I statuto redakcijoje pažodžiui verčiama „collum“⁴, ir toks vertimas maža ką pasako.

I Lietuvos statuto XIII.23 straipsnyje rašoma: „kalba būtų apie kaklą“⁵. Tai lenkiškas pasakymas (idzie o szyję); iš to galime spręsti apie lenkišką termino „шия“ kilmę. Savo ruožtu lenkų kalboje tai yra germanizmas (es geht um den Hals). Pamedėnų teisyne tokiais atvejais ir kalbama apie „kaklą“ (36⁶, 38⁷, 46⁸, 57⁹, 64¹⁰, 68¹¹, 101¹² straipsniuose).

XIII a. užrašytoje lenkų papročių teisėje tokiu atveju dar kalbama apie „galvą“ („Teisės knygos“ XXV. 2 straipsnyje¹³). Ir I Lietuvos statuto I. 1 straipsnyje rašoma „dėl galvos netekimo“¹⁴ ir čia pat vartojamas „kaklo“ sinonimas „gerklė“¹⁵. Beje, XVI a. lietuvių raštijoje

¹ Статут Великого Княжества Литовского 1529 года (toliau — СВКЛ). Минск, 1960. С. 84; «кто на чий дом умыслне наехал.., тот шию-тратить...».

² Ten pat. P. 92; «кто о злодейство... на каране або на смерть выдан и вродом права посполитого сказан был, а в том карани и шию ченезми окупил...»

³ Ten pat. P. 76: «А естли бы на тие роки не заплатил, в той суме в имене его увезати. А естли бы имене за тую суму не стояло, ино за шию его выдати».

⁴ Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 (toliau — ZPL). Poznań, 1841. S. 259, 277, 298, 391.

⁵ СВКЛ. С. 129: «которая / бы реч не о шию шла...».

⁶ Пашуто В. Образование Литовского государства. Москва, 1959. С. 516.

⁷ Ten pat: „der loset seinen hals“.

⁸ Ten pat. P. 517: „er mus seinen hals lösen...“

⁹ Ten pat. P. 518: „der sal seinen hals losenn...“.

¹⁰ Ten pat: „zum vierdenn mall sol ehr den hals losenn“.

¹¹ Ten pat. P. 519: „er loset den hals“.

¹² Ten pat. P. 522: „muss seinen hals losenn“.

¹³ Греков Б. Д. Избранные труды. Москва, 1957. Т. I. С. 436; „dy rechter daz wasser gerichte ungerne teilen umb houbt zache“.

¹⁴ СВКЛ. С. 32: «винил... ку страченю головы...»

¹⁵ Ten pat: „а шло бы о горло...“.

lenkų „gardlo“ stengiamasi pažodžiui neversti¹⁶. Geriausiai tai patvirtina ir lietuviški pasakymai: „dėti galvą“, „atsakyti savo galva“.

I Lietuvos statuto apibendrintas „kaklo“ (fizinės ir teisinės mirties) suvokimas artėja prie romėnų teisės instituto „capitis deminutio“¹⁷, nors ir neturi jo tikslios gradacijos. Tai, be abejo, nėra romėnų teisės recepcija, nes šios normos šaknys glūdi baltų papročių teisėje. Tik II Lietuvos statute galima įžvelgti tam tikrą romėnų teisės poveikį, nes lenkiškas „kaklas“ lotyniškai verčiamas „galva“ (XIV.20 straipsnis: „rzec nie o szyię przysła“ — „furtum capitale non sit“). Turint tai galvoje, patraukia dėmesį I Lietuvos statuto I.1 straipsnio pasakymas „prarasti galvą“¹⁸. Kadangi romėnų teisė I statutą yra kiek paveikusi, tokį pasakymą čia reikėtų laikyti lituanizmu arba pačios gudų kalbos norma.

Iš viso, kas pasakyta, išeity, kad „шня“ lietuviškai reikėtų versti „galva“.

Edvardas Gudavičius

¹⁶ 1598 Merkelio Petkevičiaus katekizmas. 2-as leidimas (fotografuotinis). K., 1939. P. 54 (27 psalmė“) „ci co mi na gardlo stall“ — „kurie vžumuszt noreia“.

¹⁷ Покровский И. А. История римского права. Рига, 1924. С. 304—309.

¹⁸ Zr. 14 nuor. Lotyniškai verčiama „caput“: ZPL. S. 146.